

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 8, SAYI 16, BAHAR 2022

Asena TOKGÖZLÜ

Yüksek Lisans Mezunu
asena_orhan23@hotmail.com
ORCID

**NAZİM HİKMET RAN'IN
MAKİNALAŞMAK ADLI
ŞİİRİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN
İNCELENMESİ**

SOCIOLOGICAL INVESTIGATION
OF NAZİM HİKMET RAN'S POETRY
MAKİNALAŞMAK

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 02.12.2021	Received Date: 02.12.2021
Kabul Tarihi: 13.01.2022	Accepted Date: 13.01.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2022	Date Published: 30.04.2022

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Tokgözlü, Asena, "Nazım Hikmet Ran'ın *Makinalaşmak* Adlı Şiirinin Sosyolojik Açidan İncelenmesi", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 8, Sayı 16, Bahar 2022, s. 451-463.

Tokgözlü, Asena, "Sociological Investigation of Nazım Hikmet Ran's Poetry *Makinalaşmak*", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 8, Volume 16, Spring 2022, 451-463.

[10.28981/hikmet.1031729](https://doi.org/10.28981/hikmet.1031729)

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlamış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Asena TOKGÖZLÜ

**NAZİM HİKMET RAN'IN MAKİNALAŞMAK ADLI ŞİİRİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN
İNCELENMESİ**

**SOCIOLOGICAL INVESTIGATION OF NAZİM HİKMET RAN'S POETRY
MAKİNALAŞMAK**

ÖZ

Eserlerin doğru anlaşılması için genellikle yazarın kendi ruh dünyası ve içinde bulunduğu toplumla olan ilişkisi irdelenmelidir. Anlaşılacak için eserlerini kaleme alan yazarlar kendi düşünceleri ile içinde buldukları toplumsal yapı arasında bir bağ kurar. İncelenen Makinalaşmak adlı şiir Nazım Hikmet'in fütürist bir yaklaşımla kaleme aldığı bir eserdir. Toplumun sanayileşme anlamında aldığı yolu ifade eden makineleşmek eylemi etrafında şekillenen şiirde, toplumsal fikir bireysel anlamda aktarılmıştır. Toplumsal refahın ve huzurun sağlanabilmesi için teknolojik imkânların geliştirilmesi ve ekonomi, sanayi alanlarında yenilikler gereklidir. Toplumun mutluluğu ise aynı zamanda bireyin mutluluğu demektir. Sanayileşmeyi bireysel ve toplumsal problemlerin çözümünde önemli bir etken olarak gören Nazım Hikmet, Makinalaşmak şiirini kaleme almıştır. Nazım Hikmet'in bu şiiri fütürizm etkisi ile yazılmıştır. Bilim ve teknolojideki ilerlemelerin yeniliği ve kalkınmayı beraberinde getirdiği görüşünde olan fütüristler icat, teknoloji, makine ve onların işlevselliğine büyük bir hayranlıkla yaklaşmışlardır. Bu ilişki göz önüne alındığında ise sosyolojik açıdan bir değerlendirme şiiri anlamlandırma noktasında önemli bir inceleme olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: fütürizm, sanayileşme, ekonomi, Nazım Hikmet.

ABSTRACT

In order to understand the works correctly, the author's relationship with his own spirit world and the society he lives in should be examined. Writers who write their works in order to be understood establish a link between their own thoughts and the social structure they are in. The poem named Makinalaşmak is a work written by the Nazım Hikmet with a futuristic approach. In the poem, which is shaped around the action of mechanization, which expresses the path taken by the society in terms of industrialization, the social idea is conveyed individually. In order to ensure social welfare and peace, it is necessary to develop technological opportunities and innovations in the fields of economy and industry. The happiness of the society also means the happiness of the individual. Nazım Hikmet, who sees industrialization as an important factor in solving individual and social problems, wrote the poem Makinalaşmak. This poem of Nazım Hikmet was written with the effect of futurism. Futurists, who are of the opinion that advances in science and technology bring innovation and development, approached invention, technology, machinery and their functionality with great admiration. Considering this relationship, a sociological evaluation is seen as an important examination in terms of making sense of the poem.

Keywords: futurism, industrialization, economy, Nazım Hikmet.

Giriş

Edebiyatın toplumun bir ifadesi olduğunu ve toplumsal yapı içerisinde meydana geldiğini savunan sosyolojik eleştiri, yazarı, eseri ve okuru sosyal koşullar içerisinde değerlendirir. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren eleştiride eserin nedenlerine eğilen bir yönelim gerçekleşir. Eserlere açıklık getirmek için onun etkilerini tespit etmek gerekir. Yani edebiyatta bir determinizm vardır. Böylece sosyoloji kanunları hakkındaki bilginin ilerlemesiyle, yöntemin kesinleşmesiyle sosyal yapı daha incelenir ve diğer unsurların etkileri daha iyi tespit edilebilir. Sosyolojik eleştiride genellikle betimleyici bir tavır alınarak değer yargısına ulaşmaktan ziyade durumu tespit etmekle yetinilir. Çalışmamızda sosyal etkiler ışığında bir durum tespiti yapıp derin bir yorumlamadan kaçınmamızın sebebi budur. (Moran, 2002: 83-86)

Edebi metinler, ortaya çıktıkları ve yazıldıkları dönemin etkilerini içerisinde barındırırlar. Her eser yazıldığı dönemin zevk ve anlayışını, kendi döneminin özellikleriyle birleştirerek farklı açılardan temsil eder. Metinler zaman içerisinde yorumlanmasıyla yeni anlamlar kazanırlar. Bu anlamlar yeni okumalar, incelemeler ve değerlendirmeler ile birlikte daha iyi anlaşılırlar. Edebi eserler sosyal hayatın içerisinde anlam kazandıkları için bu metinler insana ve topluma yönelik mesajlar taşırlar. Toplumun bütününe esere nasıl yansıdığını ve eserin toplum ile olan ilişkisini incelemek gerekir. Mehmet Kaplan, onun şiirini incelerken kendi içinde anlamaya ve anlatmaya çalışır. Şairin yaşadığı sosyal durum ve onun psikolojisi inceleme alanını oluşturmuştur. Örneğin Nazım'ın kendini bir Türk olarak hissetmeyişi kanaatine soyadını Borzecki olarak değiştirmesiyle varmıştır. Genel olarak metin dışı unsurları şiiri değerlendirirken kullanmıştır tespiti yapılabilir. (Kaplan, 1994: 384).

Okunmak için yazılmış olan her eserin doğru anlaşılması için hem yazarın ruh dünyasının, toplumla olan ilişkisinin hem de eserin yazıldığı dönem ile toplum arasındaki ilişkinin irdelenmesi gerekir. Bu şekilde düşünüldüğünde yazar, içinde bulunduğu toplumun özelliklerinden ve etkilerinden esinlenir demek doğrudur. Edebiyat ile sosyolojinin ilişkisini belirleyen edebiyat sosyolojisi Kösemihal'in ifadesiyle yazar, yapıt, basım, yayım, dağıtım kurum ve örgütleri ve okuyucu zümreleri veya yığınları olmak üzere bölümlerden oluşur. "Yazarın, edebiyatçının kişiliğinin meydana gelmesinde: beden gibi biyolojik, bireysel ruh gibi bio-psişik olayların; doğadan gelen çeşitli izlenimlerin, toplumdan gelen çeşitli etmenlerin bin bir etkisi vardır. Onun için sanat yapıtını meydana getiren yazarın kişiliği hakkında eksiksiz bir bilgi edinmek istersek fizik, biyolojik, psikolojik ve toplumsal etkilerin hepsini göz önünde tutmak gerekir" (Kösemihal, 2014: 15). Yazar eserinde edebiyat-toplum ilişkisini anlatırken, toplumsal şartlardan, geçmiş ve anın yaşantılarından değerlendirmeler yapar, esere geçmiş ve geleceğe dair değerler kazandırır. Eser, sadece şairin duygu ve düşüncesini temsil etmez bu yüzden eseri topluma bakan yönleriyle, farklı okuma ve incelemelerle değerlendirmek gerekir.

1. Metin Tahlili

Metnin merkeze alınarak yapıldığı bu değerlendirmede edebi eserin tema, konu, ana fikir yönleriyle incelenmesinin yanı sıra sanatçının dünyayı algılayışı, bilgi birikimi, etkilendiği ve beslendiği kaynaklar gibi çeşitli yönleriyle de incelemesi yapılmak istenmiştir.

Makinalaşmak

Trrrrum,

trrrrum,

trrrrum!

trak tiki tak

Makinalaşmak

istiyorum!

Beynimden, etimden, iskeletimden

geliyor bu!

Her dinamoyu

altıma almak için

çıldırıyorum!

Tükürüklü dilim bakır telleri yalıyor,

Damarlarımda kovalıyor

Oto-direzinler lokomotifleri!

Trrrrum,

trrrrum,

trrrrum!

trak tiki tak

Makinalaşmak

istiyorum!

Mutlak buna bir çare bulacağım

ve ben ancak bahtiyar olacağım

karnıma bir türbin oturtup

kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!

trrrrum!

trrrrum!

trrrrum!
trak tiki tak
Makinalaşmak
istiyorum!
(Nazım Hikmet RAN, 1923)

Teknolojik ilerlemelerin beraberinde getirdiği sanayileşmenin değeri her geçen gün daha da artmıştır. Makineleşmek, insan gücüne duyulan ihtiyacın nispeten azalması ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak geliştirilen makinelerin zaman tasarrufunu beraberinde getirmesini sağlar. Makineleşmek, ülkenin sanayileşme anlamında aldığı yolu ifade eder. Nazım Hikmet'in *Makinalaşmak* adlı şiirinde de toplumsal mesaj, bireysel anlama indirgenerek iletilir. Bir insanın makineleşmesi, toplumda yerleşmiş sanayileşme bilincinin, fertler üzerinde bütünleşmiş, sindirilmiş ve özümsemiş imajını ortaya koyar. Fütürizm etkisiyle yazılmış bu şiirde “trrrrum, trrrrum, trrrrum, trak tiki tak” ifadeleri her kısımda tekrarlanarak adeta bir makinenin çalışma sistemini, düzenini, ses işleyişini gözler önüne serer.

Müzikaliteden ve ses ahenginden uzaklaşmadan, kelime düzeni sağlanmış ve ses ahengi kurulmuştur. Mısralarda tekrar eden bu ses düzeni ile şiirin kurgusu okuyucunun gözünde canlanır. Makineleşmenin, yani aslında sanayileşmenin ses ahenginin yanında teknik ifadelerle “dinamo, lokomotif, türbin, oto direzin vb.” yer verilmiştir. Şiirin bütününe yerleşen gerek ritmik ahenk gerek teknik özelliklerle işlenen “makineleşme isteği” yazar tarafından okuyucuya duyurulmanın yanı sıra gösterilir.

“Beynimden, etimden, iskeletimden geliyor bu” diyerek sebebe dayandırılan makineleşme arzusu aslında şiir öznesinin bütün benliğine sirayet etmiştir. Şiirin öznesi gelecekte hiçbir fikir karmaşası yaşamayacağını, benliğini saran makineleşme arzusunun kesinliğini şiir üzerinden aktarır. Bir insan üzerinden ele alınan bu kurgu aslında toplumu etkileyecek bir yansımadır. Bireyin makineleşme arzusu aslında okuyucu ile diğer insanlara da geçmiş ve onları da etkilemiş olacaktır. Dilinin bakır telleri yalaması, damarlarında oto direzinlerin lokomotifleri kovalamasıyla temas ettirerek adeta okuyucunun gözünde içi açılmış bir makinenin çalışma sistematiği ve kurulu düzeni ifade edilir.

“Karnıma bir türbin oturtup/ kuyruğuma çift uskuru taktığım gün...” satırlarıyla günümüz teknolojisinde üretim artışının yaşandığı alanlardan biri halini alan çok işlevsel robotlar gibi, benliğini kaplayan makine parçalarıyla insandan robota geçiş çizgisini hissettirir. Fütürizmin etkisiyle çizdiği bu profil ile geleceğe dair hayali, tatmin nesnesi konumundaki makine parçalarından bir insan fikri ile o ana eriştiğinde asıl bahtıyarlığı yaşayacağını aktarır. Bir

insanın makineleşme arzusu geleneksel yapıya aykırı bir tutumdur. Yazar bu tavır ile fütürist bir yaklaşım sergiler. Kaplan “Tanzimat’tan bugüne kadar Türkiye’de *batının* en manasız şeylerine karşı duyulan hayranlığın, onun gerçekten *temel unsurlarından biri olan makinaya* karşı da duyulmasına hiç şaşmamak lazımdır” (Kaplan, 1994: 390) der. Aşağıda sanayileşme ve birey-toplum ile ilgili ifadelerin yer verildiği tabloda değinilmek istenen toplumsal bir etki uyandıran fütürizm akımının edebiyat ile sentezinin örneğini göstermektedir.

Tablo 1. Şiirde Geçen Sanayileşmek ve Toplumla İlgili İfadeler

Makineleşmek / Sanayileşmek ile ilgili ifadeler	İnsanla / Toplumla ilgili ifadeler
Dinamo, bakır tel, oto direzin, lokomotif, türbin, çift uskuru...	Beyin, et, iskelet, tükürüklü dil, damar, karın, çare bulmak, bahtiyar olmak...

Fütürizm akımının temsilcisi olan yazar gelecekte varmak istediği noktayı tam anlamıyla makineleşmek ile bütünleştirdiğini, insan robot izlenimine ulaştığı zamanı ifade ederek açıklar. “Makinalaşmak istiyorum!” ifadesinde ise bir haykırış ile birlikte içinde tutup açığa çıkarmakta güçlük çektiği bir düşünceden kurtulmuşçasına onun dinginliğini yaşar ve okura hissettirir. Birden patlak veren bu hissini canlandığını ve dışa yansıdığını gösterir. “Fütürizmin en belirgin özelliği yeniliğe duyulan hayranlıktır. Bilim ve teknoloji de yeniliğe gebe güçler olarak görüldüğünden fütüristler, yeni icatlara, makinelere ve onların maharetlerine büyük ilgi göstermişlerdir. ...Nazım Hikmet’in bilim ve teknoloji ile ilgili şiirlerinde altı çizilmesi gereken bir diğer husus, bilim ve teknolojinin bir rekabet alanı olarak resmedilmesidir. Bu rekabet, kapitalizm ile sosyalizm, Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği arasındadır. Bilim ve teknoloji, Nazım Hikmet’e göre bu rekabetin taraflarınca farklı nedenler için kullanılmaktadır. Bir sosyalist, bilimi ve teknolojiyi insanların faydası için, örneğin açlık sorununu çözmek için, kullanırken kapitalistin aklında daha fazla sömürü vardır. Bu bağlamda Nazım Hikmet’in bilim ve teknolojinin mutlak olarak iyiye hizmet ettiğini düşünmediğini belirtmek gerekir” (Bilgili, 2017: 892,900).

Şimdiki zaman kurgusu içerisinde yapılan gelecek zaman yansımalarıyla “istiyorum, çıldırıyorum...” gibi ifadelerle makineleşmek arzusunun yoğunluğu tüm boyutlarıyla aktarılır. “Çare bulacağım, bahtiyar olacağım...” anlık hedeflerin ve arzuların gerçekleşmesi ile bir nedene bağlanan tutarlı ve sonsuz duygu yoğunluğunu yaşayacağını dile getiren şair,

bugünün de “Kuyruğuma çift uskuru taktığım gün!” olarak nitelendirir ve zamanını belirler. Anlık isteklerle gerçekleşen gelecek kurgusu yapılmıştır. “Zaman ve zamansallık üzerine konuşmak öncelikle hikmeti kendinden menkûl olan zamanı tanımlamaktan geçer. İçre bir müphemiyet taşıyan bu kavram tıpkı düşünce gibidir. Nasıl ki düşünce üzerine düşünülemez ise, ki düşüncenin çıkış noktası düşünülen yer değildir, zaman üzerine yapılan her tanım, her yorum onu bir kat daha belirsizliğe öterler. Dolayısıyla zamanı zamandan hareketle değil etkilediği kavram, değer ve nesnelere belirlemek daha rasyonel bir tercih gibi durmaktadır” (Arslan, 2012: 13). Nazım Hikmet'te zaman bir farkındalık halidir aslında. Ruh ve beden ile bir bütünleşme sağlandığından bu duygusundan vazgeçmesi mümkün değildir. *Makinalaşmak* şiirinin yazıldığı dönem toplumun içerisinde yaşadığı, hızlı gelişen teknolojinin insan ruhuna işleyişi ve psikolojik etkisini yansıtarak, toplumun her ferдинin, maruz kaldığı ruhsal tepkiler ile aktarılır. Ruhsal tepkilerin bireyin zihninde adeta bir ışık huzmesi şeklinde seyretmesi sonucu ışığın ötesi yani ruh ve beden bütünlüğünün kurulduğu ışık üstü ışık noktasını belirler. “... Bu ışık üstü ışık, insanda belirgin hale gelir. İnsan bu merkezden uzaklaştığında, önce alacakaranlık bir alana girer, gittikçe daha dar çıkış yolları aramaya başlar” (Merter, 2011, 80). Aslında insanın bu ruhsal tepkiler etkisinde kalışının, ontolojik konumu ile tatmin olmadığı ve “istek, coşkunluk, arzu” ile ötesine ulaşmak istediği sonucuyla ilişkisi vardır. Bu arayış ile “makinalaşmak istiyorum” arzusuyla insan, kendisini merkezden uzaklaştıran bu teknoloji yolculuğuna, dinamoların, türbinlerin, lokomotiflerin eşliğinde sürüklenir. Günümüze ait bir çelişki olan teknolojinin ilerlemesine bağlı olarak ortaya çıkan teknik ilerlemeler, insanlığın mutluluğu için kullanılmasıyla ikilemden kurtulabilir. Yani teknolojik süreçlerde bireyin mutluluğu akabinde toplumun mutluluğu ve refahı öncelikli olmalıdır.

İnsan çelişkilerin getirdiği ikilemlerin etkisinden hazza ulaşabildiği zaman kurtulur. Bilginin ve teknik araçların gücünün kullanılması ve yayılmasıyla uluslararası rekabet gücünün ve teknolojik, ekonomik büyümenin gerçekleşmesi toplumların refahının en belirleyici unsurudur. Bireyin mutluluğu kapsamında toplumsal huzur ve bahtiyarlık teknolojik yeteneklerin yükseltilmesi, üretilmesi, özümsemesi ve ekonomi, sanayi alanındaki faaliyetler ile ileri teknolojik imkanlara ulaşılmasıyla sağlanır.

Teknolojik ilerlemelerin gerisinde kalmadan sanayileşme sürecinin bütün aşamalarını yakından takip ederek hatta ruhuyla, bedeniyle bütünleştirerek özümseyen bir insan profili çizilir. Varoluşunun farkındalığına erişmiş olan insan düşünme, konuşma, hayal, gelecek kurgusu ile kendisini özgürleştirip kaygılarından ancak o zaman arınabilir.

“Çare bulacağım, bahtiyar olacağım” ifadelerinde anı aşma söz konusudur ve şair geçmişteki algılarıyla gelecek hayalini bütünleştirerek duyumsal ifadeleri görsel ve işitsel boyuta çıkarır. İnsan robot kavramından insani özelliklerin soyutlanması yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Aslında bir nevi kapitalist iktisadi düzenin bireysel ve toplumsal bir sonucu

olarak yabancılaşma kavramı irdelenebilir. Yabancılaşma kavramı, tükürüklü dilin bakır telleri yalamasıyla, damarlarında oto direzinlerin lokomotifleri kovalamasıyla, karnına türbin oturmasıyla kısacası makineleşme arzusuyla somutlaşmıştır.

Dünyanın yapısını oluşturan özne nesne yapısındaki ikilik umut-teknoloji bağlamında yabancılaşmayı da beraberinde getirir. İnsanın benlik duygusuna hükmeden bu yabancılaşma zamanla toplumsal bir yabancılaşmaya dönüşür. İnsanlar istekler, arzular, hazlar, kişisel eğilimler vasıtasıyla gerçekleşebilecek veya gerçekleşmesi arzulanan bir hayali çizebilir ve böylece somutlaştırır. Düşünme yeteneği sayesinde bir üst boyuta ulaşan insan hayallerini de bu ölçüde sınırsızlaştırabilir. “İnsan öylesine karmaşık bir makinadır ki onun hakkında kesin bir fikir edinmek ve dolayısıyla onu tanımlamak ilk başta olanaksız gibi görünür” (De La Mattrie, 1980, 19).

Makinelerin çıkardığı seslerden, makinenin çalışma sistemine kadar tüm özelliklere şiirde yer verilmesi bahsi geçen teknolojik ilerlemelerin, gelişmelerin hareketini ve canlılığını resmetme şeklinde gerçekleşir. Hızın, zamana hükmetmenin temsilcisi niteliğindeki teknoloji, makineleşme yani sanayileşme kavramları sözcüklere özgürlük kazandırılarak “trrrrum, trrrrum, trak tiki tak” övülür.

Çağının gelişmişlik seviyesinin, sanayi, ekonomi ve teknolojik ilerlemelerin gerisinde olan insanın kendisini “öteki” olarak niteleyeceğini, en önemlisi de kendi varlığına yabancılaşacağını unutmamak gerekir. Çağımızın insanının yabancılaşmanın etkisiyle açığa çıkan yalnızlığı, endişe ve kaygı halini belirtir bu nedenle bireyin öncülüğünde toplumun kendi benliğini kazanmasını, bilincinin, varoluşunun farkına varmasını sağlaması oldukça önemlidir. Makineleşmek ile birlikte yeni üretim tekniklerinin üretime uygulanmasıyla, ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve toplumsal alanlarda yaşayacağı değişikliklerle birlikte insanın, toplumun, kaygı ve korkularıyla yüzleşmiş, kendi bilincine ulaşmış bir varlık izlenimi vermesi sağlanır.

Neticede sanayileşme teknolojik gelişmelerle orantılı olarak ve teknolojik gelişmeler de toplumsal gelişmenin ve ilerlemenin yolunu açarak ilerlemektedir. “Nazım”ın şiirlerinde belirgin olarak görülen özelliklerden biri, her durumda, her mekânda ve her şartta geleceğe dair umudunu ve inancını asla kaybetmeyen bir söylemin olmasıdır. Bu söylemin önemli kavramlarından biri “özgürlük”tür. Onun gözünde bütün insanlar özgür olmalıdır; özgürlük insan olmanın en gerekli şartlarındadır” (Çam, 2011: 52). “Makinalaşmak istiyorum, mutlak buna bir çare bulacağım ve ben ancak bahtiyar olacağım” ifadeleri sosyolojik bir yaklaşımın bazı yönlerini yansıtmalarıyla şiire anlam zenginliği katar.

2. Metin Dışı Tahlil

Metin dışı tahlil, edebiyat eserlerini ve yazarlarını içinde buldukları toplumsal şartlar ile ilişkilendirerek yapılan bir değerlendirmedir. “Edebiyata yaklaşımın nasıl olacağı ve sosyolojiyle edebiyat eleştirisi arasındaki ilişkinin

derecesinin ne olacağı meselesi sosyolojik eleştirinin yolunu belirlemiştir. Bu anlamda edebî eserin konusunun geçtiği çevre ve bu çevrenin zamana bağlanması edebiyat sosyolojisinin temel öncülüdür. Dolayısıyla eserin sanatçısı ve sanatçının da içinde yaşadığı çevre ve dönem ile ilişkisini açığa çıkarma amacındadır. Yazar, okur, toplum bağlamında ele alınan bu yöntem ile birlikte metin dışı özellikler de incelemeye dâhil edilir” (Çelik, 2013, 60). Makinalaşmak şiiri 1923 yılında Nazım Hikmet tarafından yazılmıştır. 20. yüzyılın başına gelindiği zaman Avrupa’da bulunan güçlü devletler Sanayi Devrimi ile birlikte büyük gelişim göstererek güçlenmiştir. “1920'lere kadar sanayileşme, kalkınma ve planlama arasında doğrudan ilişki kurulamamıştır. Sanayileşmiş ülkeler ile az gelişmişler arasındaki eşitsiz büyüme, üretim, tüketim ve paylaşım, kalkınma ve planlama kavramlarını tartışmaya açmıştır. Önce Sovyetler Birliği’nde uygulamaya konulan kalkınma planları, ardından kapitalizmin hegemonyasındaki ülkelerde ve üçüncü dünya blokunda yaygınlaşmaya başlamıştır” (TMMOB Sanayi Kongresi, 2007, 1).

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ile birlikte ekonomik çöküntü içerisinde olan Türkiye 1920’li yılların başında sanayileşme çalışmalarına başlamıştır. Ama ekonomide, siyasette yaşanan çalkantılar ve sonrasında II. Dünya Savaşı’nın etkileri sanayileşme ve kalkınma gelişimlerini sekteye uğratmıştır. Sovyetler Birliği’nde de 1920’li yıllarda sanayileşmeye yönelik adımlar atılmıştır. Emperyalizmin etkisine karşı sanayileşme hareketleri ve hamleleri önemli bir yankı uyandırmıştır. *Makinalaşmak* şiirinin yazıldığı dönemde Nazım Hikmet Sovyetler Birliği’ndedir. “Orada iş adamlarını, soyluları, yerel yönetimleri fabrika kurmaya zorladılar yüzlerce sanayi girişimi ortaya çıktı, iktisat tarihçilerinin gayet iyi bildiği gibi. Zira plan, 20. yüzyıl sanayi aklının ürünüdür. 20. yüzyıl aklının ürünü olarak ortaya çıkacak plan” (Kuruç, 2015, 6).

Sovyetler Birliği, sanayileşmenin ancak planlarla olabileceğini dünyaya gösterir ve böylece 1930’ların sanayi programları doğar. Ekonomide bir kamu sektörü olarak ortaya çıkarlar ve kendi kurumlarını kurarlar. TÜİK verilerine göre 1923 yılından 1931 yılına kadar Türkiye’nin ihracatında Sovyet Birliği’nin payı yüzde iki ile yüzde yedi arasında gerçekleşir. Nazım Hikmet 1923 yılında yazdığı bu şiir ile Sovyet Rusya’da bulunduğu dönem sanayi faaliyetlerini yakından takip etmiş ve sanayi gücünün tüm dünyayı etkisi altına alacağını hissetmiştir. 1923- 1927 yılları arasında Sovyet Rusya ve Türkiye arasında ticari kararlar verilmiş ve ekonomik, politik bağlar geliştirilmeye çalışılmıştır.

“İlerleyen dönemde ekonomik ve ticari ilişkiler düşük seviyede devam etmiş, Rusya dış ticaret temsilciliğinin diplomatik statüsünün Türkiye tarafından kabul edilmemesi ve Rusların bazı Türk mallarının girişine engel olmaları yüzünden bu alanda verimli bir iş birliği hayata geçirilememiştir” (Özder, 2017, 145). Evrensel sorunlarla baş etmek için önemli bir yolun sanayileşmek olduğu fark edilmesine sanayi alanında gelişmeler yaşanmıştır. 1925’te Kayseri’de Uçak Fabrikası kurulur. 1951 yılında 54 uçak yapılır.

1938'de tanksavar topların yapımı başlar. 1940 yılında kendi tankımızı üretiriz. İktisadi anlamda 1923-1933 yılları Türkiye'nin uygulayacağı politikayı arama yılları olmuştur. 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihlerinde İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi toplanır. Bu kongrede sanayinin korunması, sanayinin özendirilmesi, sanayinin finansmanı, sanayicinin eğitimi gibi maddeler hazırlanmıştır. 1930 yılına kadar sanayileşmek için bütçe politikası ve devlet girişimi önemsenmiştir.

Devletin sanayi alanında yatırım yapmasını sağlamak ya da yatırım yapacak kuruluşlara destek verecek olan kurumların kurulmasına öncülük etmek için 1924'te İş Bankası kurulmuştur. 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulur. 28 Mayıs 1927'de 10545 sayılı kanunla Sanayi Teşvik Kanunu gerçekleştirir.

1923-30 Liberal dönem yılları, ekonomi ve sanayileşmenin de yeni bir anlayışla ele alındığı dönemlerdir, bu dönemlerde devlet müdahalesi hafiftir ve millileştirme hareketi uygulanmıştır. Atatürk 1923 yılında "... siyasi, askeri zaferler ne kadar büyük olursa olsun, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa, kazanılacak başarılar yaşayamaz ve sürekli olamazlar" der. Başarı ile ekonomik kalkınmanın paralel ilerlediği görüşüne sahip olmuşlardır. 1920'ler Birinci Dünya Savaşı'nın ve Rus İç Savaşı'nın yeni bittiği ve hasarların onarılmaya başlandığı yıllardır. Sovyet-Polonya Savaşı sonucunda yapılan anlaşma ile birlikte Sovyetler ekonomik gelişim alanına sahip olur. Hızlı bir sanayileşme serüveninin yakalanmasıyla sanayileşme, Marksist şairlerin etkilendiği bir alan olmuştur. "Edebiyatın toplum üzerindeki etkisi sosyoloji tarihi boyunca olduğu gibi günümüzde de araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Sanat eserleri doğayı, insanı, hayatı yansıtarak adeta dünyaya bir ayna tutarlar. Sanat bir bakıma gerçekliğin yansımasıdır. Sanat ve gerçeklik arasında bir ilişkinin bulunduğu dair düşünce tarih boyunca var olmuştur. Çünkü sanatla insan, doğa ve hayat arasında sıkı bir bağ vardır" (Cuma, 2009, 83).

Sanayileşmenin evrensel yaralara ilaç olacağı yaklaşımıyla şairlerin şiirlerinde de sanayileşme ve sanayileşmeye ait terimler yerini alır. Teknolojik gelişmelerin büyümesine kapılan Marksist şairler ona duydukları hayranlığı etkili ve canlı bir üslup ile yazarlar, umutlarını okura bildirirler.

20. yüzyıl başlarında ortaya çıkan "Fütürizm" sanat akımından etkilenen Nazım Hikmet *Makinalaşmak* adlı şiiri yazar. Özellikle Rus fütürist Viladimir Mayakovski'den esinlenmiş ve geleneksel sanat anlayışına karşı çıkmıştır. Sanatın her aşamasına makineyi, hızı, canlılığı yerleştirmiş ve geleneksel sanat anlayışının yanı sıra geleneksel dilbilgisi kurallarına da karşı çıkmıştır. Serbest nazım şeklini kullanmış ve eserinde yeni sözcüklere yer vermiştir.

Nazım Hikmet, Sovyetlere iç savaşın yeni bittiği 1921 yılında gider ve birçok ülkeden komünist öğrenim görmek için bir araya gelmiş olanların bulunduğu KUTV'a başlar. 1921-1925 yıllarında üretimin temel öncüsü olarak

belirlemelerini Sovyetlerden etkilenerek yapar. Fütürizmin etkisinde bilim ve teknolojiye duyduğu hayranlıkla, makineleşme ile beraberinde gelecek gelişim ve ilerleme inancıyla ve maddeyi sanatsal bir nesne olarak görüşüyle fikirleri şekillenir. “Türk şiirinde o zamana kadar denenmeyen görsel, sessel ve karmaşık biçimli teknikleri kullanarak somut ve nesnel bir şiir anlayışıyla karşımıza çıkar” (Korkmaz vd. 2013, 267).

20. yüzyılın başlarında hızlı sanayileşmenin de imkânları ile 1909 yılında Paris'te Le Figaro gazetesinde manifesto yayınlayan, akımın öncüsü Filippo Tommaso Marinetti'dir. İtalya'da ortaya çıkan fütürizm, sanatta canlılığı savunur. Geçmişin tamamen reddedilmesini önceleyerek faşizmden yana bir tavır alınmıştır. Marinetti hızın üstünlüğünü ilan etmiştir ve Rusya'da Mayakovski de gelecekçiliğe yönelir. 1917 Ekim devriminden sonra Fütürizm güçlenmiştir. Edebi bir sürat var olduğuna göre zaman ve mekân kavramları da anlamlarını yitirmiştir ve teknolojinin hızı zamana meydan okumuştur. “Geleceği makinalaştıran sanattır” denilerek makineleşme çalışmalarının kutsallığı üzerinde durulmuştur.

1917 yılından itibaren Rusya'da etkisini gösteren Fütürizm, Nazım Hikmet'i de etkilemiştir. Rus fütürizminin etkisiyle İtalyan fütürizminden farklılaşp materyalizme, makineye yatkın özelliklere bürünmüşlerdir. Nazım Hikmet Rusya'ya gittiği zaman Mayakovski'nin gözde olduğu yıllardır. Nazım Hikmet sanayi hayatının ve bu hayatı işleyen işçi sınıfının konularını ele almayı ihmal etmez. Bilim ve teknolojideki ilerlemelerin yeniliği ve kalkınmayı beraberinde getirdiği görüşünde olan fütüristler icat, teknoloji, makine ve onların işlevselliğine büyük bir hayranlıkla yaklaşmışlardır. Hızı kutsal kabul edecek kadar ileriye giden bu görüş sahipleri hızın varlığına zemin oluşturan teknolojinin ve teknolojik ilerlemelerin de kutsallığını savunmuş ve eserlerinde bu konulara sıklıkla yer vermişlerdir.

Materyalist ve Marksist dünya görüşünün etkisiyle yazılan *Makinalaşmak* şiirinde şair, dilin hareketli ve canlı boyutuyla yakaladığı hız ile birlikte mekanik bir kurgunun hız düzenini ve sistematliğini bütünleştirir. “Şiirindeki paralel, simetrik, ters simetrik akışlar ve kırılmalar modern Rus şiirinden özellikle Mayakovski'den alınmış yansımalarıdır” (Korkmaz vd. 2013, 270).

Sonuç

Her edebi eser yazıldığı dönemin zevk ve anlayışını, yazarının duygu ve düşünceleriyle besleyerek farklı açılardan temsil etmektedir. Eserler sosyal yaşamın içerisinde anlam çeşitliliği kazandığından taşıdıkları mesajlar birey ve toplumla ilişkilidir.

Sanayileşmenin ilerlemesi ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile ilişkilidir. Şiirin bütününe oluşturan makineleşme eylemi toplumda yerleşmiş sanayileşme bilincinin, bireyler üzerinde bütünleşmiş ve özümsemiş imajını ortaya koymaktadır. Bu bütünlük anlayışının şiirde sadece fikir ifadesi olarak kalması engellenmiş şekil ve üslup bakımından da şiir makineleşme ile

bütünleşmiştir. Bir makinenin çalışma düzenini ve ses işleyişini kullanılan ifadeler ile ortaya koyan şiirde fütürizm etkisi görülmektedir.

Müzikalite ve ses ahenginin, kelime düzeni içerisinde şiirselleşmesi okurun zihninde işleyen bir makineyi canlandırmaktadır. Sanayileşme terimlerinin şiirde yer bulması ritmik ahenk ile desteklendiğinden makineleşme fikri okuyucuya hem hissettirilmiş hem de gösterilmiştir. Tutarlı ve sonsuz duygu yoğunluğu ile belirtilen makineleşme arzusu hızlı gelişen teknolojinin insan ruhuna işleyişinin bir sonucudur. Bireylerin psikolojik açıdan daha sağlıklı olabilmesi için teknolojinin ilerlemesinin beraberinde getirdiği teknik ilerlemelerin insanlığın mutluluğu için kullanılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akkanat, Hulusi. (2015), "Makinalaşmak İstiyorum!", *Düşün-ü-yorum Dergisi*, S. 63, s. 50-53.
- Arslan, Fatih. (2012), "On İkiye Bir Var ve Karşılıklı Öykülerinde Zaman/ Bellek Tercihleri", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, s. 12-17.
- Bilgili, Alper. (2017), "Nazım Hikmet Şiirinde Bilim ve Teknoloji", *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, S. 33, s. 885-905.
- Cuma, Ahmet. (2009), "Edebiyat Sosyolojisi ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Sanat ve Bilimin Sınır Ötesi Etkileşimi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, s. 81-94.
- Çam, Çiğdem. (2011), *Mehmet Akif, Tevfik Fikret ve Nazım Hikmet'in Şiirlerinde Gelecek Tasavvuru*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.
- Çelik, Ejder. (2013), "Edebiyat Eseri Toplumun Aynasıdır: Edebiyat ve Sosyoloji İlişkisi Üzerine", *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, C. 104, s. 59-64.
- De La Matrie, Julien Ofray. (1980), *İnsan Bir Makine*, Ehra Bayramoğlu (Çev.), Havass Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet. (1994), *Şiir Tahlilleri 2*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz Ramazan, Argunşah Hülya, Kolcu Ali İhsan, Külahlıoğlu İslam Ayşenur, Gariper Cafer, Gündüz Osman, Özcan Tarık, Apaydın Mustafa, Sınar Alev, Şengül Abdullah. (2013), *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*, Grafiker Yayınları, Ankara
- Kösemihal, Nurettin Şazi. (2014). "Edebiyat Sosyolojisine Giriş", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, C. 2, S. 19-20, s. 1-37.
- Kuruç, Bilsay. "Sanayi, Geçmişten Geleceğe ve Sanayi 4.0.", *TMMOB Makine Mühendisleri Odası Sanayi Kongresi*, Ankara, 11-12 Aralık 2015.
- Merter, Mustafa. (2011), *Dokuz Yüz Kath İnsan*, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

Moran, Berna. (2002), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Özder, Ferruh. (2017), "Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 60, s. 143-170.